

ԱՎՆԱՅ ԱՆՏՈՐՆԵՐ

Ճամբորդ կու գայ, ի՞նչ խումաշու բեռներ կան,
Արանիս ալ ի՞նչ ծովեր ու լեռներ կան,
Տուն եկուր դուն, եկուր օ՛ֆ եարս, տուն եկուր,
Աշխարհքս ոչինչ է, մեզ ալ մեռնիլ կայ:

Հաներ ես կապոյտը, օ՛ֆ հաղեր ես ալը,
Ես քենէ կարօտ իմ տէ ինչ տանիմ մալը,
Շուտ եկուր, շուտ եկուր, օ՛ֆ եարս, շուտ եկուր,
Արմուղան չիմ ուղեր տէ արեւդ ա՛ն եկուր:

Սաղլըղով չի բերիր, օ՛ֆ իմ բերող մարս,
Եթէ զիս կու սիրես նը՝ մի՛ թողուր կարօտ,
Զարկիր, կրակ տուիր, օ՛ֆ, կ'երթիմ կու վառիմ,
Զրի պէս ծարաւ իմ տէ ճամբորդ կու նայիմ:

Վաղուս խուռպէթ զնայած իմ Շամէն եարս,
Ա՛լ կ'օգտէ, քոյս դարձի՛ր, տէ խիստ իմ կարօտցեր,
Ա՛լ չեմ կրնար ասկից անդին սպասել,
Գեղ իմ կարօտցեր տէ սըֆաթիլ իմ մոռացեր:

Տարին տասներկու ամիս օ՛ֆ ա՛ն ու զար կ'անեմ,
Դուն ծովերուն եօլըն տէ ալուր քիֆ կ'անես,
Ծովն ալեկոծ է կ'ըսես տէ մահանայ կ'անես,
Ինչու ինձի քինէ տէ կարօտ կու պահես:

Բացուեր է ձեր այդուն սիւմպիւլն ու վարդը,
Ես պաղչաւան կ'ուզեմ տէ զանոնք քողելու,
Կը հաւքիմ պաղչիւ ծաղկունքը ու տեստէ կ'անիմ,
Կարելի թը թմրիմ տէ անոնց հոտերուն:

Ա՛յ իմ աննման աղուր խառուտիկ հարսնակ,
Ես քինէ պաղ մը կ'ուզեմ արեւուդ համար,
Խարիւղ երկիր դացեր է քեզ սիրող եարը,
Դուն սեպէ գէճքէթ մը տէ անոր արեւուն:

Գասաւորեց

1966, Գահիրէ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ալը - կարմիր: Արանիս - մեր միջև: Արդուման - նուէր: Եօլ - ճամբայ: Զար - տապալու-
յունք, բախտ: Խարիւղ - օտար երկիր, օտարական: Խումաշ - կերպաս: Խուռպէթ - պան-
դուխտ: Մալ - ինչք, առևտուր: Մահանայ - պատճառ: Շամ - Սիրիա-Դամասկոս: Պաղչաւան -
պարտիզական: Սաղլըղ - առողջութիւն: Սըֆաթ - դէմք: Սիւմպիւլ - ջրածաղիկ: Տեստէ -
երկրասանեակ: Քիֆ - խնձոյք:

• Գ Ր Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն •

ՅՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՅ Ս. ՆՇԱ-
ՆԻ ՎԱՆՈՒՅ Ի ՍԵՐԱՍՏԻԱ - Կազմեց
Թորգոմ Արքեպ. Գուշակեան: Քառաձայ,
քղբակազմ, էջք 140: Վիեննա 1961:

Գովելի ժրաջանութեամբ մը Վիեննա-
կան Միլիթարեան Հայրերը, զանազան
պրակներով առանձինն, կ'արտատպեն ձե-
ռագրաց այն ցուցակները, որոնք ՀԱՆԴԻՍ
ԱՄՍՕՐԵԱՅԻ էջերուն մէջ արդէն հրա-
տարակուած են, այդպէսով աւելի մատ-
չելի ընելով պրպտողներուն: Ասիկա զործ-
մըն է որուն համար սրտանց երախտա-
պարտ ենք իրենց:

Այս հատորին մէջ ներկայացուած ձե-
ռագիրները թիւը կը հասնի 283ի: Պէտք
է յիշել որ Ս. Նշանի վանքի ձեռագիրնե-
րէն զատ, Սերաստիոյ մէջ գտնուած ուրիշ
վանապատկան (Ս. Հրեշտակապետ), ե-
կեղեցապատկան (Ս. Սարգիս) եւ անձ-
նական (Պետրոս Արք. Թահմիզեան) ձե-
ռագիրներ ալ առնուած են ցուցակին մէջ:
Շահեկան է որ ցուցակին հաղիւ մէկ եր-
րորդ ձեռագիրները 18 կամ 19րդ դարու
գործեր են, մնացեալը բոլորն ալ հին ձե-
ռագիրներ են, թէեւ մեծ մասամբ Աւե-
տարան, Մաշտոց, Ժամադիրք, Գանձա-
տան, Ճաշոց եւ Շարական: Հնագոյն ձե-
ռագիրները 1201էն երկու Աւետարաններ
են, ոչ լաւ վիճակի մէջ: Արուեստով կա-
րեւորագոյնը թիւ 15 Աւետարանն է, Թո-
րոս Թոսլինէ ծաղկուած եւ համբաւուր
Առաքել Հնազանդենցէ կաղմուած. զըջու-
թեան թուականը 1262: Այժմ Միացեալ
Նահանգներու Պալթիմորի Ուալթըրի
թանգարանը կը պահուի:

Հ. Ն. Ակինեան կարճ նախաբանի մը
մէջ կ'ըսէ թէ ձեռագիրներու այս հաւա-
քածոն, 1915ի Հայոց ջարդի ընթացքին,
«ցրուեցան կամ ի սպառ ոչնչացան: Ինչ
ինչ բեկորներ միայն - ինչպէս կը հա-
ւատէ ինձ Պր. Սիրունի, հասած են Կ.
Պոլիս, զորոնք Հայ Արուեստի Տունը ձեռք

բերած է մեծագին եւ այսպէս փրկած կո-
րուստէն: Անշուշտ մաս մ'ալ անցած են
օտարներու ձեռքերը, որոնք երեւան պի-
տի դան ապագային»:

Այժմ կրնանք ըսել թէ թիւ 15 մեծար-
ժէք Աւետարանը, ինչպէս ըսինք, փր-
կուած է եւ անմեկնելի կերպով Կ. Պոլսոյ
Պատրիարքարանին վերադարձուելէ ետք,
ասկէ երեսուն տարի առաջ, վաճառուած
է նախ յոյն եւ անկէ ալ հայ հնավաճառի
մը, որմէ ալ վաճառուած Ամերիկեան
հաստատութեան: Թիւ 22 եւ 61 երկաթա-
գիրը, մագաղաթեայ Աւետարանները կը
գտնուին իմ հաւաքածոյիս մէջ, ինչպէս
նաեւ թիւ 134 Գանձարանը, 1492ին Սե-
րաստիա գրուած, թղթեայ: Իսկ զըջա-
ղիրներուն մեծագոյն մասը թուրք կառա-
վարութիւնը վերադարձուց Կ. Պոլսոյ
Հայոց Պատրիարքարանին, ուրկէ Թոր-
գոմ Պատր. Գուշակեան յաջողեցաւ Ե-
րուսաղէմ տանիլ, ուր այժմ մաս կը կաղ-
մէ Սաղէմի մեծ եւ ճոխ հաւաքածոյին:

Աւարտելէ առաջ՝ յիշենք որ այս ցու-
ցակին մինչեւ թիւ 155 ձեռագիրն ցուցա-
կադրութիւնը հրատարակուած էր ՀԱՆ-
ԴԻՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅԻ մէջ, իսկ անկէ ետք
տրուած համառօտ ցուցակը 123 զըջաղի-
րներու, ինչ որ պատճառաւ Հրատարակ-
ուեցան ՀԱՆԴԻՍԻ մէջ, սակայն հոս այս
հատորին մէջ հրատարակուած են: Հ. Ն.
Ակինեան կը բացատրէ պատճառը նախա-
բանին վերջը: Սակայն Թորգոմ Պա-
տրիարք, 1937ին, բուռն կերպով զանա-
տեցաւ ինձի իր ցուցակին՝ ըստ իրեն՝
«կամայական եւ հաշմուած» հրատարա-
կութեան համար ՀԱՆԴԻՍԻ մէջ, եւ ա-
տոր համար է որ, ըսաւ, ետ պահանջեր է
ցուցակին ձեռագիրը: Յաւալի է որ ինք
հրատարակեց իր ուղածին պէս կամ զո-
նէ մնացեալ մասին մանրամասն ցուցա-
կը: Այս հատորը կ'աւարտի մեծարժէք
«Յանկ անուանց»ով, որուն պատրաստո-
ղին կը յայտնենք մեր խորին շնորհակա-
լութիւնը այդ խիստ կարեւոր, այլ սա-
կայն զրեթէ չընահատուած մեծ աշխա-
տանքին համար:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ԷԶՄԻԱԾԻՆ - Քառասուն, քաղաքակազմ, պատկերագիրք: Սկիզբը 32 էջ համարա- գրուած, սակայն վերջը նկարազարդութեամբ քիւր: Էջմիածին, 1962:

Խմբագիր Ա. Հատիտեան, անշուշտ վե- հափառին ցանկութեամբ, ձեռք զարկած է ցարդ մեր եկեղեցական հարստութեան եւ վանքերուն համար եղական ու խիստ դո- վելի ձեռնարկի: Նման դործ մը, որ վան- քը եւ վանքին եկեղեցական հարստու- թիւններէն հայ մշակոյթի գործեր կը ներկայացնէ, ոչ միայն մեր մշակոյթը կը ժողովրդականացնէ, այլ նաեւ կրնայ նիւ- թական նպաստ բերել Հաստատութեան:

ԷԶՄԻԱԾԻՆ այսպէս նախաձեռնարկ կ'ըլլայ կարեւոր դործի մը, որ յուսանք վարակիչ ըլլայ ուր որ հայ մշակոյթի վանքեր կան կեդրոնացած: Գործին ըս- կիզբը 32 էջերը կը դրաւեն հայերէն եւ ասոր անգլիերէն թարգմանութիւնը ե- ղող աշխարհագրական, կրօնական, մշա- կութային ծանօթութիւններ Հայոց մա- սին, կարճ ու ամփոփ: Զարմանալիօրէն ոչինչ կը գտնենք էջմիածնի տաճարին ու վանքին մասին առ հասարակ:

Նկարները դոհացուցիչ են, թէեւ քիչ նորութիւն ներկայացուած է հոն: Աւե- լի քիչ են նաեւ կարեւոր թուականներ: Օրինակ՝ Ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ձեմա- րանի շինութեան թուականը, ինչպէս նաեւ շինութեան թուականները Էջմիած- նի վանքի Աշտարակ-ժամացոյցի, Էջ- միածնի Դարպասի, Զուարթնոցի: Ոչ իսկ մօտաւոր թուական մը տրուած է Լու- սաւորչի Աջին, Գեղարդի պահարանին, Մեռնի Կաթսային, Նոյեան Տապանի մասունքը կրող արծաթեայ պահարանին, արծաթեայ Աւետարանի կազմին:

Հաւուց Թառի Ամենափրկչի խաչը ան- տարակոյս ԺԱ. դարէն շատ աւելի հին է: Քեթիմահայի (Կուտինահայ) յախճապա- կի գինիի ամանը, որուն վիզը կտրած է, ԺԵ. դարէն է, այլ ԺԶ. դարէն, աւելի ճիշտ՝ 1751էն: Յախճապակիի այս նկա- րէն ետք տրուած պատկերները կապ մը չունին Էջմիածնի հետ: Էջմիածնի թան-

գարանին մէջ կան ուրիշ շահեկան շատ կտորներ, որոնք աւելի յարմար էր տը- պել քան արդէն շատ լաւ ծանօթ երեւանի ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ նկարները, եւայլն:

Այսուհանդերձ, այս նախաձեռնարկն համար շնորհապարտ ենք թէ՛ վեհափա- ուին եւ թէ՛ խմբագիր Ա. Հատիտեանին, եւ կը մաղթենք որ աւելի կատարեալ պատ- կերապիւրք մը չուշանան հրատարակելու, նկատի ունենալով Էջմիածնի այցելողնե- րու մեծ բազմութիւնը, հայ կամ օտար:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ ՄԵԾ ԵՂԵՆԻ. 1915- 1965: Հրտ. «Զարթօնք» օրաթերքի: Պատրաստեց Գեքսամ Ահարոնեան, գոր- ծակցութեամբ Նազարէթ Թովալեանի: Պէյրութ, տպ. Ատլաս, 1965, էջ ԺԶ + 1115 + 5 (մեծադիր, պատկերազարդ):

Ապրիլեան Եղեանի յիշամեակի առի- թով լոյս տեսան բազմաթիւ հատորներ, յուշագրութիւններ, ջարդերու վերաբե- րեալ վաւերացութիւններ, եւայլն:

Լրագիրներ եւ թերթեր բացառիկ թի-ւեր հրատարակեցին աւելի կամ նուազ ճոխութեամբ: Բայց բոլոր այս հրատա- րակութիւններու բազմութեան մէջ, բա- ցառիկ ուշադրութիւն կը դրաւ «Յուշա- մատեան Մեծ Եղեանի» հաստատօր հա- տորը, որ իսկական յուշարձան մըն է՝ նուիրուած բազմահազար նահատակներու լուսաչող յիշատակին, զեղահիւս լուսա- պսակ մը անոնց անշիւրիմ նշխարներուն:

Թերթատելով այս կոթողային գործը, անոր մէջ կը հանդիպինք ծանօթ բանա- սէրներու, պատմաբաններու, հին եւ ե- րիտասարդ գրագէտներու, բանաստեղծ- ներու գրութիւններուն: Մողայիքէ հըս- կայ նկար մըն է՝ կազմուած քովէ քով շարուած յարգի կամ պարզ քարերէ, որ ամբողջութեան մէջ, սակայն, պատկա- ուելի է եւ ամէն դնահատանքի արժանի:

Ակներեւ է որ, ընդհանրապէս, յօդուա- ծագիրները սիրտ եւ հոգի դրած են իրենց գրութիւններու մէջ, իսկ հրատարակիչ-

ներն ալ ծախս եւ խնամք չեն խնայած հատորը ճոխ եւ ներկայանալի դար- ձնելու համար: Հոն՝ զրեթէ ամէն էջի վրայ, կը հանդիպինք լուսանկարներու, որոնցմէ շատերը անտիպ, ինչպէս նաեւ լրջօրէն ուսումնասիրուած քարտէսներու, որոնք աւելի կը բարձրացնեն արժէքը այս ծաւալուն գործին:

Ընթերցողը հաճոյքով եւ խանդավա- ոութեամբ կը կարգայ հայ ժողովուրդին մղած հերոսամարտերուն վառ նկարագը- ծութիւնները, անհատներուն քաջագոր- ծութիւնները, զեկավարներուն ճարտար ուղղափարութեան պատմութիւնը:

Հատորը արժէքաւոր հում նիւթեր կը պարունակէ, որոնք օգտակար կրնան ըլ- լալ ապագայ պատմիչներուն:

Փափաքելի է որ նման գործեր հրատա- րակուին նաեւ անգլիերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով, օտարներուն ծանօթացնելու համար հայ անիրաւուած ժողովուրդին պատմութիւնը եւ զիւրացնելու Հայ Դա- տին յաղթանակը:

Համաշխարհային պատմութեան մէջ քիչ անգամ տեսնուած դէպք մըն է ցեղա- սպանութիւնը: Իսկ 1915ի Ապրիլեան Ե- ղեանը, Հայ ազգը բնաջնջելու սարսաղ- ղեցիկ փորձը, ամէնէն սեւ էջը կը կազմէ ժամանակակից պատմութեան: Անշուշտ, տասնեակ մը հսկայ հատորներ պիտի չը- բաւին նկարագրելու համար հայ ժողո- վուրդին տեղահանութիւնը, կրած տա- ուապանքներն ու կոտորածը, ցոյց տալու համար ջարդարարներուն անմարդկային, հրէշային արարքը, ջարդերու վնասին, հայ մտաւորականութեան, բարոյական եւ նիւթական կորուստին անկշռելի տարո- ղութիւնը:

Սակայն, «Յուշամատեան Մեծ Եղեանի» մեծածաւալ գիրքը գործ մըն է, որ պա- տիւ կը բերէ հրատարակիչներուն: Այս հատորը թղթատելէ ետք, դոհունակ սըր- տով կրնանք ըսել մեր նահատակներուն հետ. «Մեք եկել եմք դարերից ու գնում եմք յաղթական, դէպի դարերը նորից»:

Հ. Ն. Տ.

ԿԱՍԱՆԴՐԱ - (Պատկեր իրական կեան- քից): Արամ Երեմեան: Տպ. Վեներիկ, Ս. Ղազար, 1963, էջ 40:

Արամ Երեմեանի բեղուն գրչը, երկար տարիներու ընթացքին, արտադրած է բանասիրական եւ գրական բազմաթիւ հատորներ: Անխոնջ եւ վաստակաւոր գը- րագէտին եւ մանկավարժ դաստիարակին կեանքը բոլորակէզ նուիրում մը եղած է Հայ Գիրքին եւ Նոր Սերունդին:

Իր «Կասանդրա» պատմութեամբով, անի- կա մեզի կը ներկայանայ իբր շնորհալի պատմող մը: Ամբողջովին լոյսով եւ հա- ճելի նրբերանգներով նկարուած է Կա- սանդրայի՝ այս պատմութեամբին գլխաւոր դերակատարին դիմագիծը: Կասանդրան՝ մօտ 18 տարեկան աղջիկ մը, օժտուած արուեստագէտի խառնուածքով եւ իր սե- ուին բոլոր բարեմասնութիւններով, իբր հեքիաթային պարիկ մը կը ներկայանայ մեզի:

Կասանդրայի կուսադեզ դիմագիծէն ետք, հոն կ'երեւին նաեւ ծերունի բարի ծառայի մը տիպարը, Կասանդրայի ար- ուեստագէտ հայրը եւ մայրը:

Այս պատմութեամբին ընթերցումը անոյշ զեփիւռի մը նման, կու գայ պահ մը դո- վացնել սիրտը եւ ազնուական յուզումի ալիքներով կը համակէ քեզ: Հոն՝ սէրը կը նկարագրուի իբր «մաքուր, անկեղծ սէր, որ երաժշտութեան նման՝ բառեր չի պահանջում»:

Հեղատաճ առուակ մըն է, որ կ'անցնի մարդագետներուն եւ պուրակներու մէ- ջէն: Հոն՝ չես հանդիպիր ահաւոր ան- դունդներու, զգլխիչ ջրվէժներու, կըն- ճիւղներու, հետաքրքրութիւնդ բորբոքող տեսարաններու, հոգեբանական եւ իմաս- տասիրական խորութիւններու: Մէկ շուն- չով կը կարգաս ամբողջ հատորը, պահ մը կը յափշտակուիս, հուսկ յուզումով վա- կելու համար գիրքը: Երազ մըն է, որ երբ արթննաս, անոր քնքուշ ազդեցութենէն բան մը կը մնայ սրտիդ մէջ:

Լեզուն մաքուր է եւ քնարական, յար-